

J. Graetzer: Daniel Gohl und Christian Kundmann. Zur Geschichte der Medicinal-Statistik. Breslau. S. Schottländer. 1884. XVII + 155 Sider 8vo.

Forfatteren udgav i 1883 et ganske interessant Skrift: »Edmund Halley und Caspar Neumann«, hvorved han belyste Tilblivelsen af Halleys berømte Dødelighedstavle, et af Knudepunkterne i Statistikens Historie. Nærværende Arbejde slutter sig for saa vidt nær til det nævnte, som der deri gjøres Rede for to andre statistiske Forfattere, der leverede Forstudier til et ligeledes i Statistikens Historie betydningsfuldt Arbejde, nemlig Süßmilchs Göttliche Ordnung. Det er dog kun en mindre Del af den noget broget sammensatte Bog, der handler om Gohl og Kundmann. Dels kommer Forfatteren tilbage til Æmnet Halley og Neumann, dels skitserer han hele Statistikens, især Medicinalstatistikens Historie, han meddeler derefter medicinalstatistiske Tabeller fra den nyeste Tid, for Breslau, og endelig indeholder Bogen en med mange Bilag forsynet Afhandling af Markgraf om den kommunale Sundhedsplejes Historie i Breslau til Begyndelsen af det 19de Aarh. Som Bogen saaledes er noget broget sammensat, saaledes er ogsaa Værdien af de enkelte Bidrag meget forskjellig: medens Markgrafs Afhandling og Meddelelserne til Statistikens Literaturhistorie frembyde meget af Interesse, ere de medicinalstatistiske Bidrag ikke synderlig indholdsrige, og Forfatteren hæver sig i sin Behandling deraf ikke over det almindelige, hvad der navnlig ses af hans overfladiske Betragtninger om »store og smaa Tal«.

H. W.

Skrifter om Rodbertus.

Adolf Wagners Artikel om Rodbertus i »Zeitschrift für die ges. Staatswissensch.«, 1878, har i en iøjnefaldende Grad faaet Tyskerne til at interessere sig for den tidligere kun lidet paaagtede Forfatter paa Jagetzow. Wagner kaldte ham i denne Artikel »den økonomiske Socialismes

J. Graetzer: Daniel Gohl und Christian Kundmann. Zur Geschichte der Medicinal-Statistik. Breslau. S. Schottländer. 1884. XVII + 155 Sider 8vo.

Forfatteren udgav i 1883 et ganske interessant Skrift: »Edmund Halley und Caspar Neumann«, hvorved han belyste Tilblivelsen af Halleys berømte Dødelighedstavle, et af Knudepunkterne i Statistikens Historie. Nærværende Arbejde slutter sig for saa vidt nær til det nævnte, som der deri gjøres Rede for to andre statistiske Forfattere, der leverede Forstudier til et ligeledes i Statistikens Historie betydningsfuldt Arbejde, nemlig Süßmilchs Göttliche Ordnung. Det er dog kun en mindre Del af den noget broget sammensatte Bog, der handler om Gohl og Kundmann. Dels kommer Forfatteren tilbage til Æmnet Halley og Neumann, dels skitserer han hele Statistikens, især Medicinalstatistikens Historie, han meddeler derefter medicinalstatistiske Tabeller fra den nyeste Tid, for Breslau, og endelig indeholder Bogen en med mange Bilag forsynet Afhandling af Markgraf om den kommunale Sundhedsplejes Historie i Breslau til Begyndelsen af det 19de Aarh. Som Bogen saaledes er noget broget sammensat, saaledes er ogsaa Værdien af de enkelte Bidrag meget forskjellig: medens Markgrafs Afhandling og Meddelelserne til Statistikens Literaturhistorie frembyde meget af Interesse, ere de medicinalstatistiske Bidrag ikke synderlig indholdsrige, og Forfatteren hæver sig i sin Behandling deraf ikke over det almindelige, hvad der navnlig ses af hans overfladiske Betragtninger om »store og smaa Tal«.

H. W.

Skrifter om Rodbertus.

Adolf Wagners Artikel om Rodbertus i »Zeitschrift für die ges. Staatswissensch.«, 1878, har i en iøjnefaldende Grad faaet Tyskerne til at interessere sig for den tidligere kun lidet paaagtede Forfatter paa Jagetzow. Wagner kaldte ham i denne Artikel »den økonomiske Socialismes

Ricardo«, betegnede ham som »den betydeligste og mest originale, rent videnskabelige Repræsentant for den økonomiske Socialisme«, anerkjendte ham overhovedet som »en Mester af allerførste Rang i den theoretiske Nationaløkonomi«. Wagner, der selv i væsenlig Grad er bleven paavirket af Rodbertus og ved ham havde ladet sig rive bort fra den indtil ind i Treserne herskende Smithianisme, var ikke den Første, der udtalte en saadan Anerkjendelse; det var sket længe før, bl. A. af Lassalle, der havde kaldt R. »den største tyske Nationaløkonom« og stillet ham ved Siden af Ricardo, og ogsaa Rudolf Meyer havde i sin »Emancipationskampf des vierten Standes« kaldt R. »den moderne Socialismes Fader«; — men først Wagner lykkedes det ret at slaa til Lyd. Fra da af kom Rodbertus ganske anderledes paa Tale.

Yderst karakteristisk for det ringe Hensyn, der før 1878 toges til denne Forfatter — der ganske vist ikke skrev for det store Publikum, denne Forfatter, hvis Sprog oftest er tungt, hvis Emner væsenligt ere strengt theoretiske, hvis Anskuelser gik imod Strømmen, hvis Liv var ensomt — er det, at endog Roscher undlader at omtale ham i sit store Værk »Geschichte der Nationalökonomik in Deutschland«, og kun temmeligt flygtigt behandler ham i Afsnittet om »den historiske Skole.« Havde Roscher skrevet efter 1878, vilde han ganske sikkert have handlet anderledes. — Kautz synes neppe nok at have kjendt ham. — Og Dühring (mod hvem R. i sine Breve retter Sigtelser for Plagiat) nævner ham kun ganske en passant.

Anderledes efter 1878!

Da Eisenhart i 1881 udgav sin »Geschichte der Nationalökonomik«, maatte han i dette dog kun lidet omfangsrige Værk indrømme R. en anselig Plads, — omend tilsyneladende med nogen Uvilje; »thi vanskeligt er det at afgjøre«, mener Eisenhart, »om vi [Tyskerne], *Tænkerfolket*, mere skulle regne os det til Berømmelse eller til Skændsel, at Kommunnismen kunde fejre sin videnskabelige Rehabilitation, som man har kaldt det, i vort Fædreland.«

Den udførligste Udsigt over R.s socialøkonomiske Anskuelser har Kozak leveret i Bogen »Rodbertus-Jagetzow's socialökonomische Ansichten« (1882, 374 S.), — jfr. Nationalök. Tidsskr. XX, 76. — I en ganske velskreven »socialøkonomisk Studie«, kaldet »Rodbertus, der Begründer der wissenschaftlichen Socialismus« (Leipzig, Duncker & Humblot, 1884, 90 Sider) har Dr. Georg Adler, seende bort fra R.s agrarpolitiske og nationaløkonomisk-historiske Værker, søgt at udvikle hans Socialtheori systematisk, at eftervise dens Kilder i den forudgangne økonomiske og socialistiske Literatur og at kritisere den. — Den rodbertus'ske Jordrenttheori har bl. A. Schippel behandlet i en Afhandling i »Staatswirthschaftl. Abhandl., herausg. v. Seyfferth, 2den Serie, Hefte 9—10. — I sin »Allgem. philos. Ethik« (1880) har Ziller betragtet R.s socialistiske Theori fra den videnskabelige Ethiks Standpunkt. — I anden Halvdel af sin »Kredit« har Knies gjort R. til Gjenstand for Kritik. — Zuns »Einiges über Rodbertus« (Puttkammer & Mühlbrecht, Berlin, 1883, 71 S.) indeholder et Afsnit om R.'s Jordrentelære og en Kritik af hans »Creditnoth«. — Emele skrev et maadeligt Skrift: »Der Socialismus, Rodbertus-Jagetzow, das Manchesterthum und der Staatssozialismus« (C. Tappen, Sigmaringen, 1885, 130 S.). — Hos J. Zeller, »Zur Erkenntniss unserer staatswirth. Zustände« (H. Bahr, Berlin, 1885, 305 S.) finder man først et Uddrag (S. 1—34) af R.s ældste Skrift af 1842, dernæst (S. 35—129) en kritisk Belysning og Udvidelse af dette Skrift, fremdeles et Par Artikler (S. 130—226) om Kriser m. m., endelig som Anhang et Optryk af R.s første sociale Brev (om Handelskriser) og af hans Afhandling om Normalarbejdsdagen. — Et ret dygtigt lille Arbejde, der i Et og Alt slutter sig til R., har »Bauinspektor« Peters leveret i »Ein Beitrag zur Lohnreform unter Zugrundelegung der socialökonomischen Ansichten von Rodbertus-Jagetzow« (H. Laupp, Tübingen, 1884, 67 S.). — Særligt R.s Handelskrise-Theori har H. Bahr kritiseret i sit fortræffelige lille Foredrag: »Rodbertus's Theorie der Absatzkrise«

(Carl Konegen, Wien, 1884, 33 S.). Bahr giver R. Ret i: at Arbejdslønnen er en Andel af Produktet, at Produktiviteten stiger og er stegen stærkt, og at Arbejdslønnen aabenbart ikke nær er stegen i samme Grad som Produktiviteten, at tværtimod den relative Arbejdsløn er falden stærkt. Han indrømmer fremdeles R., at den Omstændighed, at den relative Arbejdsløn falder, medens Produktiviteten stiger, ligesom trækker Jorden bort under Driftsherrernes Fødder. Han indrømmer altsaa, at R. har paavist en vigtig Aarsag til Indtrædelsen af Nutidens »Absatzstockungen«, og at denne Aarsag vilde fjernes, naar Forholdet ordnedes saaledes, at den relative Arbejdsløn holdt Skridt med Produktiviteten. Men dermed ere aabenbart ikke alle Handelskrise-Aarsager udtømte. Saalænge Produktionen mangler en maalbevidst, ensartet Ledelse; saalænge den er splittet og i Hænderne paa Private, af hvilke den ene ikke véd, hvad den anden gjør, — vil der ganske naturligt fra Tid til anden ske Brud paa den økonomiske Harmoni. Under den individualistiske Produktionsmaade kunne Handelskriser umuligt absolut forhindres. Deri har Bahr Ret. Men ej heller den »planmæssigt« regulerede Produktion, Statsproduktionen, kan absolut sikre mod Kriser. Disse kunne jo ogsaa skyldes pludselige Forandringer i Forbruget, — Forandringer, som ikke i Tide lade sig beregne. Bahr skulde, naar han vilde være konsekvent, altsaa være gaaet et Skridt videre: have forlangt ikke blot en »planmæssig« Produktion, men ogsaa en planmæssig Konsumtion, — den rene og skjære Kommunisme i det Ene som i det Andet.

Medens de foregaaende Forfattere, om de end forholde sig mer eller mindre kritiske ligeoverfor R., dog alle anerkjende ham som en sand Videnskabsmand og som en stor, original Tænkter (Bahr siger endog, at Wagners Betegnelse af R. som »den økonomiske Socialismes Ricardo« er en større Ros for Ricardo end for Rodbertus!) anslaaer Friedrich Engels en ganske anden Tone. Den i 1885 udkomne tyske Oversættelse af Karl Marx's »Filosofiens

Elendighed« (jfr. nedenfor) har Engels forsynet med et udførligere Forord. Marx's Skrift, der i 1847 udkom paa Fransk, var et Modskrift mod Proudhons netop da udkomne »Système des contradictions économiques, ou philosophie de la misère«; — men nu træffer det sig saa, at Marx uden at ane det — thi han kjendte dengang slet ikke R., end ikke af Navn — i visse Henseender har skrevet et Modskrift mod R., — og derved, mener Engels, bliver den tyske Oversættelse af »Filosofiens Elendighed« netop særlig *à propos*.

R. har lejlighedsvis anklaget Marx for at have »plyndret« ham og for »i sin »Kapital« ganske net at have benyttet R.s Skrift af 1842 (Zur Erkenntniss), uden at have citeret det.« Dermed forholder det sig saaledes, oplyser Engels, — at Marx overhovedet aldrig har set dette Skrift, og imod R.s urigtige Anklage har han aldrig forsvaret sig, af den simple Grund, at den aldrig kom til hans Erfaring. Derimod har Marx i sit Modskrift mod Proudhon godtgjort, at naar Proudhon bildte sig ind, at den socialistiske Anvendelse, han gjorde af de ricardoske Sætninger om Værdiens Bestemmelse ved det til Varernes Produktion nødvendige Arbejde og om Produktets Fordeling mellem Grundbesiddernes, Kapitalisternes og Arbejdernes tre Klasser, var noget Nyt, — saa fejlede han: disse Sætninger blev, som paavist af Marx, allerede fra 1821 af med stor Bestemthed udnyttede i England i socialistisk Aand. Men Rodbertus begyndte først et Par Aar før Udgivelsen af Proudhons ovennævnte Skrift sin Forfattervirksomhed, og naar han forstod at drage socialistiske Konsekvenser af de ricardoske Sætninger, »saa var dette sikkert for en Tysker dengang et meget betydeligt Skridt fremad, men kunde i det Højeste blot for Tyskland gjælde som ny Opdagelse.« Saaledes om R.s Fordringer paa »Prioritet«. Og deri har Engels Ret. Engels reducerer R. til at være »den egentlige Begrunder af den specifik preussiske Socialisme.« Han har som den Første i Preussen uddraget socialistiske Konsekvenser af ovennævnte Sætninger; Andre have gjort det

i andre Lande, — den Ene uafhængigt af den Anden. Et ingenlunde usædvanligt Fænomen.

I Prioritets-Spørgsmaalet har Engels Ret. Lige-
saa betegner han med Rette det af R. anbefalede »Arbejds-
penge«-System, der skulde afløse vort Metalpenge-System,
som en »Utopi«. Derimod fjerner han sig fra Sandhedens
Vej, naar han lader os forstaa, at R. i Grunden slet ikke
mente det ærligt med sin Arbejdervenlighed, at han tvært-
imod ogsaa — som ægte Preusser eller, endnu værre:
som pommersk Junker — vilde gaa med til en skændig
Udsugelse af Arbejderne, Producenterne, ved Ikke-Produ-
centerne.

Engels's Forord er paa sine Steder brutalt. Den
Skrivemaade har Engels nu engang vænnet sig til, og den
behøve R.s Venner ikke at tage sig nær. R. var Socialist,
— men han var bestemt imod den politiske Arbejder-
bevægelse. Desuden tillod han sig af og til at have andre
Meninger end Guden Marx. Tilstrækkeligt gyldige Grunde
for Engels til at frakjende R. baade Ærlighed og Tænke-
evne, til at betragte ham som en almindelig pommersk
Godsejer, uvidende, børneret, uforskammet. Adolf Wagner
kan stikke følgende lille Ord i sin Lomme: »Denne Kraft
i abstrakt Tænkning, som der tales saa meget om, kan man
hos Rodbertus kun opdage ved Hjælp af den mest konkrete
Tankeleshed.« Saadan er Tonen.

Og hvad Engels har skrevet om R. i dette Forord,
fortsætter han i et andet Forord: Forordet til det af ham
nysudgivne andet Bind af Marx's »Das Kapital« (Marx:
Das Kapital II. Der Cirkulationsprocess des Kapitals.
Herausgegeben von Friedrich Engels. Hamborg, O. Meiss-
ner. 1885).

A. P.-St.

Karl Marx, das Elend der Philosophie. Antwort auf
Proudhons Philosophie des Elends. Deutsch von E. Bernstein
und K. Kautsky. Mit Vorwort und Noten von Friedrich